

مروری بر عملکرد بودجه عمومی دولت در سال ۱۳۹۵

عملکرد بودجه در بخش منابع عمومی دولت

بر اساس قانون بودجه سال ۱۳۹۵، میزان مصوب منابع عمومی دولت (که شامل درآمدها، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای و واگذاری دارایی‌های مالی است)، معادل ۲۹۴,۴ هزار میلیارد تومان بوده که در سال ۱۳۹۵ حدود ۹۶,۱ درصد آن (معادل ۲۸۳ هزار میلیارد تومان) محقق شده است. میزان عملکرد دولت در تامین منابع عمومی در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۴ نیز رشد اسمی بالای ۴۰ درصدی را تجربه کرده که با توجه به رقم تورم ۹ درصدی کشور در سال ۱۳۹۵، می‌توان گفت رشد حقیقی منابع عمومی دولت در این سال مثبت و بیش از ۳۰ درصد بوده است.

در بین اجزاء منابع عمومی دولت، درآمدهای حاصل از بخش «واگذاری دارایی‌های مالی» (که عمدتاً شامل اوراق مشارکت، اسناد خزانه و صکوک می‌شود)، با افزایش نزدیک به ۳ برابری نسبت به سال ۱۳۹۴، معادل ۶۲,۷ هزار میلیارد تومان رقم خورده است. میزان تحقق منابع حاصل از این بخش بالاتر از میزان مصوب آن در قانون بودجه ۱۳۹۵ و معادل ۱۰۸ درصد بوده است. در عین حال، عملکرد دولت در بخش «واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای» - که بخش عمده آن را منابع حاصل از نفت و فرآورده‌های نفتی تشکیل می‌دهد - در سال ۱۳۹۵ با رشد اسمی ۱۰ درصدی نسبت به سال ۱۳۹۴ همراه بوده و به ۷۴,۳ هزار میلیارد تومان رسیده است (جدول ۱).

در سال ۱۳۹۵، منابع حاصل از نفت و فرآورده‌های نفتی با رقمی نزدیک به ۷۴ هزار میلیارد تومان، سهمی حدود ۹۹,۵ درصد از کل واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای این سال را در برداشته است. از این میزان نیز ۵۵,۲ هزار میلیارد تومان ناشی از منابع حاصل از فروش نفت خام بوده و نزدیک به ۱۷ هزار میلیارد تومان به منابع حاصل از صادرات فرآورده‌های نفتی و میعانات گازی اختصاص داشته است.

در قانون بودجه سال ۱۳۹۵ در بخش «درآمدها» نیز رقمی معادل ۱۵۷,۵ هزار میلیارد تومان هدف گذاری شده بود که با توجه به عملکرد دولت در این سال، حدود ۹۳ درصد آن محقق شده است. عملکرد دولت در بخش «درآمدها» در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۴، با رشد ۳۰ درصدی همراه بوده است (جدول ۱).

جدول ۱ - عملکرد دولت در تحقق منابع عمومی بودجه مصوب سال ۱۳۹۵ (هزار میلیارد تومان و درصد)

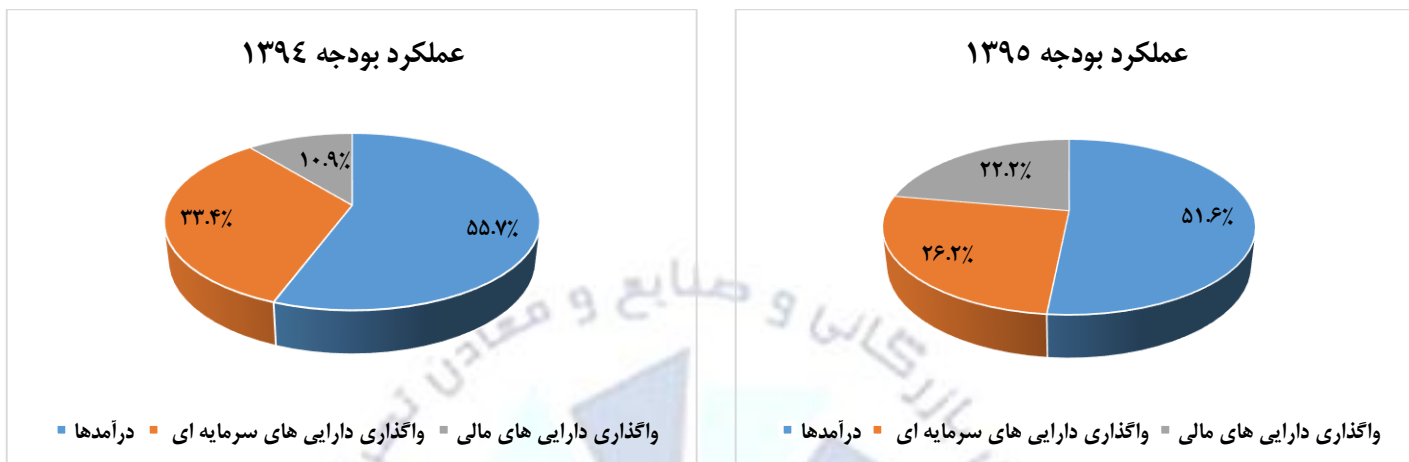
شرح	قانون بودجه ۱۳۹۵	عملکرد بودجه ۱۳۹۵	درصد تغییر نسبت به عملکرد سال ۱۳۹۴	میزان تحقق نسبت به قانون مصوب (%)
درآمدها	۱۵۷.۴	۱۴۶.۰	۲۹.۹	۹۲.۸
واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۷۹.۱	۷۴.۳	۱۰.۳	۹۴.۰
واگذاری دارایی‌های مالی	۵۸.۰	۶۲.۷	۱۸۵.۵	۱۰۸.۲
مجموع	۲۹۴.۴	۲۸۳.۰	۴۰.۳	۹۶.۱

منبع: بانک مرکزی ج.ا.ا، ارقام گرد شده‌اند

معاونت بررسی های اقتصادی

نمودار ۱، به مقایسه ترکیب عملکرد دولت در منابع عمومی بودجه طی سال های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵ می پردازد. همانطور که مشاهده می شود، در سال ۱۳۹۵، سهم واگذاری دارایی های سرمایه ای و درآمدها از منابع عمومی بودجه کمتر شده و سهم واگذاری دارایی های مالی در مقایسه با سال ۱۳۹۴ افزایش یافته است.

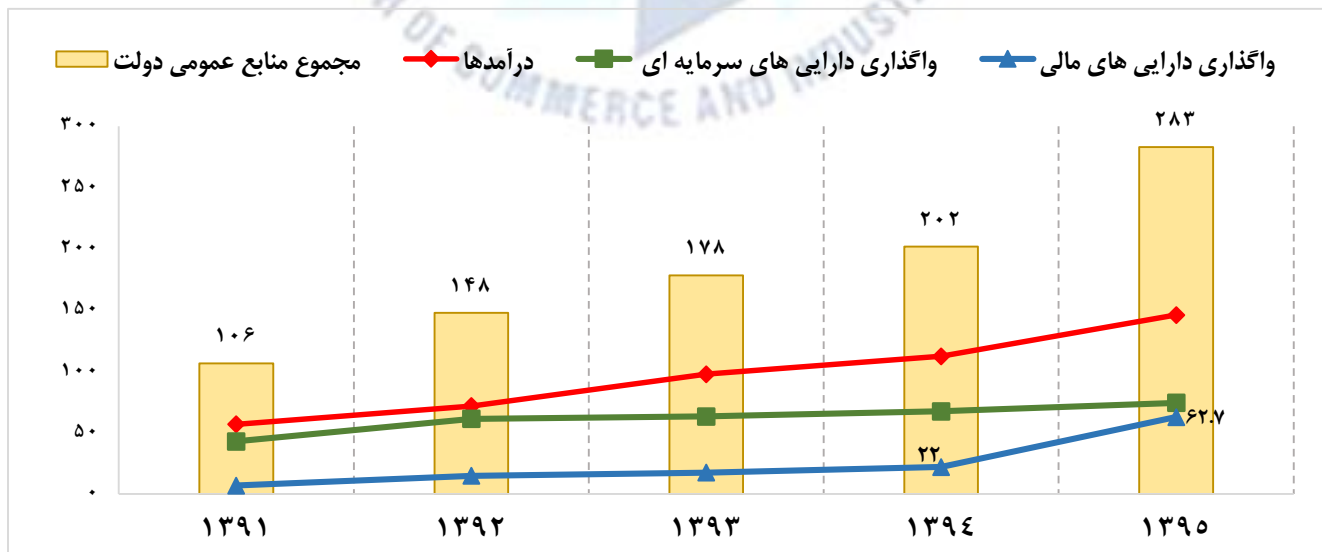
نمودار ۱- ترکیب منابع عمومی بودجه بر اساس عملکرد دولت طی سال های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵ (درصد)

منبع: بانک مرکزی ج.ا.

در نمودار ۲ روند عملکرد اجزای منابع عمومی بودجه به قیمت جاری طی سال های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۵ نشان داده شده است. همانطور که مشاهده می شود، مجموع منابع عمومی دولت طی این سال ها همواره روند صعودی داشته است؛ اما این رشد در سال ۱۳۹۵ به نسبت بالاتر از سایر سال ها بوده که ناشی از رشد نسبتاً قابل توجه عملکرد دولت در بخش «واگذاری دارایی های مالی» است که از رقم ۲۲ هزار میلیارد تومان در سال ۱۳۹۴ به حدود ۶۳ هزار میلیارد تومان در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

نمودار ۲- روند عملکرد دولت در تحقق منابع عمومی بودجه طی سال های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۵ (هزار میلیارد تومان)

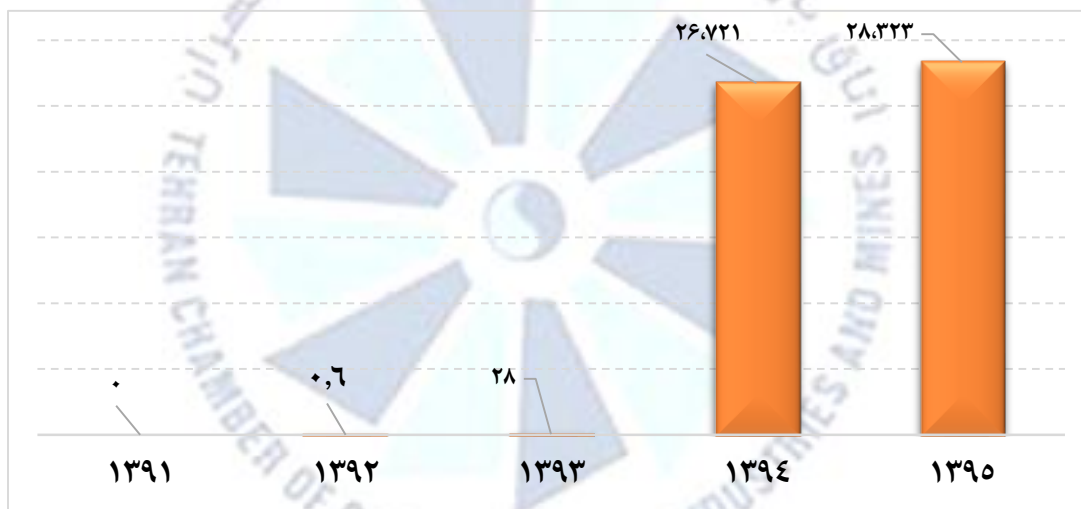
منبع: بانک مرکزی ج.ا.

معاونت بررسی های اقتصادی

همانطور که اشاره شد، واگذاری دارایی‌های مالی عمدتاً شامل منابع حاصل از فروش اسناد خزانه، اوراق مشارکت و صکوک اجاره می‌شود. آمارهای سازمان بورس و اوراق بهادار نشان می‌دهد در سال ۱۳۹۵ در مجموع حدود ۴,۹ هزار میلیارد تومان اوراق صکوک منتشر شده (دولتی و غیردولتی) و نسبت به سال ۱۳۹۴ تقریباً ۴ برابر شده است. آمارهای بانک مرکزی نیز نشان می‌دهد اوراق مشارکت دولتی منتشر شده در سال ۱۳۹۵ حدود ۲,۸ هزار میلیارد تومان بوده و در مقایسه با سال ۱۳۹۴ حدود ۶ درصد رشد کرده است. با توجه به این ارقام به نظر می‌رسد بخش عمده منابع ۶۳ هزار میلیارد تومان حاصل از واگذاری دارایی‌های مالی در بودجه عمومی دولت از محل انتشار اسناد خزانه در سال ۱۳۹۵ بوده است.

نگاهی به روند میزان فروش اوراق مشارکت دولتی نشان می‌دهد طی سال‌های اخیر، فروش اوراق مشارکت دولتی رشد قابل ملاحظه‌ای را تجربه کرده است (نمودار ۳). در سال ۱۳۹۵، دولت حدود ۱۰,۹ هزار میلیارد تومان اوراق مشارکت منتشر کرده که همانگونه که اشاره شد، از این مقدار بیش از ۲,۸ هزار میلیارد تومان به فروش رفته است.

نمودار ۳- میزان فروش اوراق مشارکت دولتی طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

منبع: بانک مرکزی ج.ا.

عملکرد بودجه در بخش درآمدهای مالیاتی

در سال ۱۳۹۵، بیش از ۶۹ درصد (معادل ۱۰۱,۵ هزار میلیارد تومان) از مجموع ۱۴۶ هزار میلیارد تومان درآمدهای دولت از محل درآمدهای مالیاتی بوده که در مقایسه با قانون مصوب بودجه ۹۸ درصد محقق شده است. عملکرد دولت در این بخش نسبت به دوره مشابه سال ۱۳۹۴، با رشد بیش از ۲۸ درصدی همراه بوده است. با احتساب نرخ تورم ۹ درصدی سال ۱۳۹۵، مشخص می‌شود که رشد حقیقی درآمدهای مالیاتی در سال ۱۳۹۵، مثبت بوده است. این در حالی است که رشد واقعی درآمدهای مالیاتی در سال ۱۳۹۴ منفی بوده است (رشد ۱۱,۶ درصدی درآمدهای مالیاتی و نرخ تورم ۱۱,۹ درصدی سال ۱۳۹۴).

معاونت بررسی های اقتصادی

رشد ۲۸ درصدی درآمدهای مالیاتی سال ۱۳۹۵ عمدتاً ناشی از رشد درآمد مالیات های غیرمستقیم بوده است. ۸ واحد درصد از این رشد، از محل درآمدهای حاصل از افزایش مالیات های مستقیم و ۲۰ واحد درصد از آن ناشی از افزایش مالیات های غیر مستقیم بوده است.

از کل درآمد مالیاتی دولت در سال ۱۳۹۵، بیش از ۵۱ درصد آن به مالیات غیر مستقیم و نزدیک به ۴۹ درصد آن به مالیات غیر مستقیم اختصاص داشته است. در بخش مالیات های مستقیم، میزان تحقق عملکرد دولت نسبت به مصوب بودجه سال ۱۳۹۵ معادل ۹۸٫۵ درصد بوده است. درآمد دولت از مالیات های مستقیم در سال ۱۳۹۵ با رشد ۱۵ درصدی نسبت به سال ۱۳۹۴ همراه بوده و به بیش از ۴۹ هزار میلیارد تومان رسیده است. در این بخش میزان منابع دولت از سمت مالیات بردارآمدها بیش از میزان هدف گذاری شده در قانون بودجه بوده و معادل ۱۰۶٫۳ درصد برآورد شده است. در عین حال در رابطه با مالیات اشخاص حقوقی، دولت توانسته حدود ۹۴٫۶ درصد از رقم مصوب بودجه را محقق کند. از کل درآمدهای مالیاتی دولت در سال ۱۳۹۵، سهمی بالغ بر ۳۱ درصد آن به مالیات اشخاص حقوقی، ۱۹٫۵ درصد به مالیات اشخاص حقوقی غیر دولتی و نزدیک به ۵ درصد آن نیز به مالیات بر حقوق کارکنان بخش خصوصی اختصاص داشته است (جدول ۲).

درآمد دولت از مالیات های غیرمستقیم نیز در سال ۱۳۹۵ رشد قریب به ۴۴ درصدی را نسبت به سال ۱۳۹۴ تجربه کرده و معادل ۵۲٫۱ هزار میلیارد تومان رقم خورده است. در بین اجزا مالیات غیر مستقیم، عملکرد «مالیات بر واردات» نسبت به میزان مصوب آن در قانون بودجه سال ۱۳۹۵ بالاتر بوده که به دلیل رشد بالای مالیات «حقوق ورودی سایر کالاها» می باشد. «مالیات بر واردات خودرو» نیز با اینکه با رشد بالای ۶۱ درصدی همراه بوده اما میزان تحقق آن تنها ۷۷ درصد رقم مصوب بودجه بوده است. درآمد دولت در بخش «مالیات بر کالاها و خدمات» نیز طی این سال با رشد ۳۷ درصدی همراه بوده و معادل ۳۳٫۸ هزار میلیارد تومان رقم خورده است. از کل درآمدهای مالیاتی دولت در سال ۱۳۹۵، بیش از ۳۳ درصد آن به مالیات بر کالاها و خدمات و ۱۸ درصد آن به مالیات بر واردات اختصاص داشته است (جدول ۲).

جدول ۲- عملکرد دولت در تحقق درآمدهای مالیاتی بودجه مصوب سال ۱۳۹۵ (هزار میلیارد تومان و درصد)

سهم از درآمدهای مالیاتی (درصد)	میزان تحقق نسبت به قانون مصوب	درصد تغییر نسبت به عملکرد ۱۳۹۴	عملکرد بودجه ۱۳۹۵	قانون بودجه ۱۳۹۵	
۳۱٫۳	۹۴٫۶	۱۰۰٫۴	۳۱٫۸	۳۳٫۶	مالیات اشخاص حقوقی
۱۹٫۵	۸۶٫۸	۰٫۲	۱۹٫۷	۲۲٫۷	مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی
۱۴٫۷	۱۰۶٫۳	۲۷۰٫۰	۱۵	۱۴٫۱	مالیات بر درآمدها
۴٫۶	۱۰۴٫۰	۲۷۰٫۸	۴٫۷	۴٫۵	مالیات حقوق کارکنان بخش خصوصی
۳٫۹	۹۳٫۹	۲۴۰٫۹	۴۰	۴۰٫۳	مالیات مشاغل
۴۸٫۷	۹۸٫۵	۱۵۰٫۰	۴۹٫۴	۵۰٫۲	جمع مالیات های مستقیم
۱۸٫۰	۱۰۰٫۸	۵۸٫۳	۱۸٫۳	۱۶٫۹	مالیات بر واردات
۱۴٫۸	۱۲۱٫۳	۶۱۰٫۲	۱۵۰٫۰	۱۲۰٫۳	حقوق ورودی سایر کالاها
۲٫۶	۷۷٫۳	۶۰۰٫۷	۲۰٫۷	۳۰٫۴	مالیات واردات خودرو
۳۳٫۳	۹۱٫۹	۳۶۰٫۹	۳۳٫۸	۳۶٫۸	مالیات بر کالاها و خدمات
۵۱٫۳	۹۷	۴۳۰٫۸	۵۲٫۱	۵۳٫۷	جمع مالیات های غیر مستقیم
۱۰۰	۹۷٫۷	۲۸۰٫۱	۱۰۱٫۵	۱۰۳٫۸	جمع کل مالیات ها

منبع: بانک مرکزی ج.ا.ا، ارقام گرد شده اند.

عملکرد بودجه در بخش مصارف عمومی دولت

مصارف عمومی دولت متشکل از هزینه‌های جاری، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (پرداخت‌های عمرانی) و تملک دارایی‌های مالی است. مصارف دولت از سمت تملک دارایی‌های مالی که عمدتاً شامل اعتبارات واگذاری سهام و بازپرداخت اصل اوراق مشارکت می‌شود، در سال ۱۳۹۵ معادل ۳۴ هزار میلیارد تومان بوده که بیش از رقم مصوب بودجه سال ۱۳۹۵ است. این رقم در مقایسه با سال ۱۳۹۴ تقریباً سه برابر شده است.

عملکرد دولت در تملک دارایی‌های سرمایه‌ای نشان می‌دهد پرداخت‌های عمرانی دولت در سال ۱۳۹۵ تقریباً ۴۲ هزار میلیارد تومان بوده و در مقایسه با سال ۱۳۹۴ رشد ۵۵ درصدی داشته است. این رقم حدود ۷۳ درصد نسبت به رقم پیش بینی شده در بودجه مصوب محقق شده است. در سال ۱۳۹۵، میزان تحقق عملکرد دولت در هزینه کرد برای پروژه‌های عمرانی نسبت به ارقام مصوب بودجه حدود ۱۵ واحد درصد در مقایسه با سال ۱۳۹۴ افزایش یافته است.

جدول ۳- عملکرد دولت در تحقق مصارف عمومی بودجه مصوب سال ۱۳۹۵ (هزار میلیارد تومان و درصد)

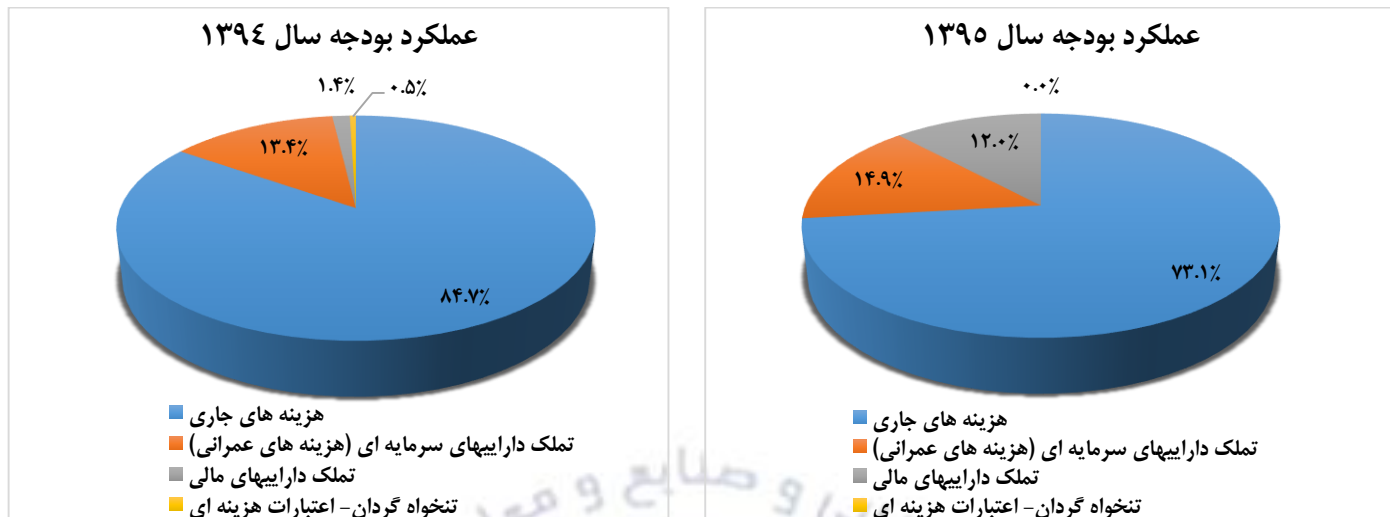
میزان تحقق (درصد)	درصد تغییر نسبت به سال ۱۳۹۴	عملکرد بودجه ۱۳۹۵	قانون بودجه ۱۳۹۵	
۹۶.۸	۲۰.۶	۲۰۷.۰	۲۱۳.۸	هزینه‌های جاری
۷۳.۲	۵۴.۸	۴۲.۱	۵۷.۵	تملك دارایی‌های سرمایه‌ای (هزینه‌های عمرانی)
۱۴۶.۴	*	۳۳.۹	۲۳.۲	تملك دارایی‌های مالی
*	-۱۰۰.۰	۰.۰	۰.۰	تنخواه گردان - اعتبارات هزینه‌ای
۹۶.۱	۳۹.۶	۲۸۳.۰	۲۹۴.۴	مجموع

منبع: بانک مرکزی ج.ا.

بررسی ترکیب عملکرد مصارف عمومی دولت در سال ۱۳۹۵ و مقایسه آن با سال ۱۳۹۴ این نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۵، سهم هزینه‌های جاری و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای از مجموع مصارف عمومی دولت نسبت به سال ۱۳۹۴ کمتر بوده اما سهم تملک دارایی‌های مالی به طور قابل توجهی افزایش یافته و از ۱.۴ درصد در سال ۱۳۹۴، به ۱۲ درصد کل مصارف عمومی دولت در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

معاونت بررسی های اقتصادی

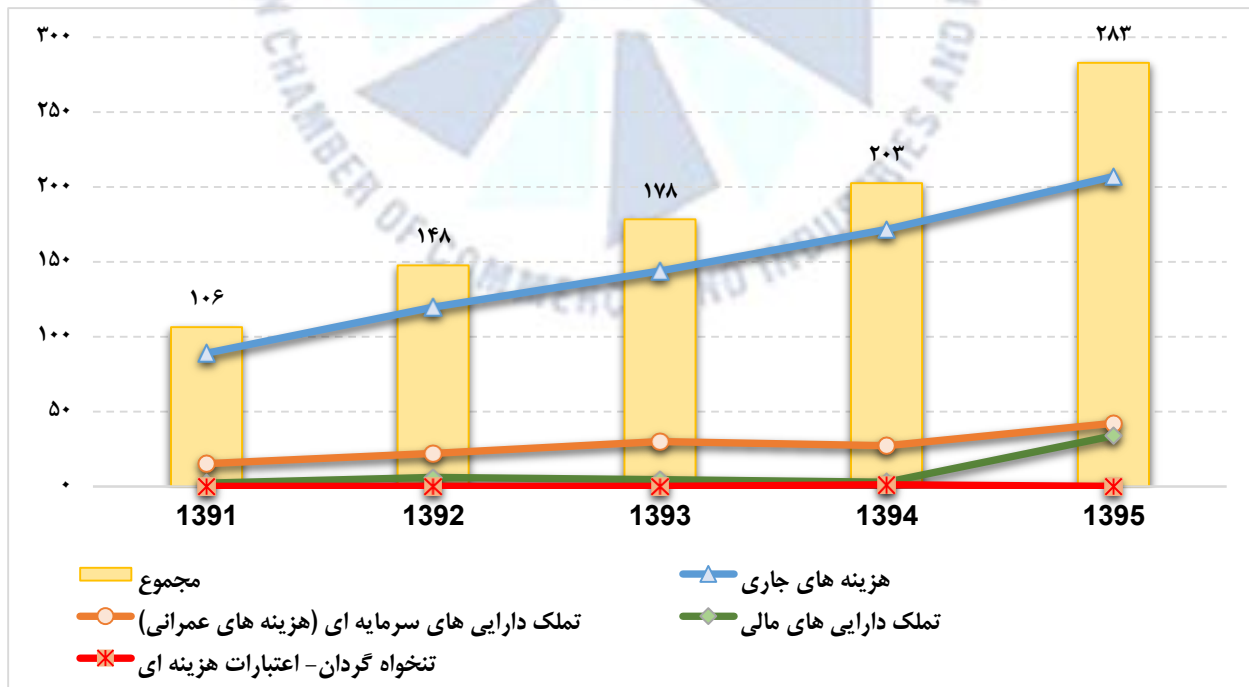
نمودار ۴- ترکیب مصارف عمومی دولت در عملکرد سال ۱۳۹۵ و ۱۳۹۴ (درصد)

منبع: بانک مرکزی ج.ا.ا.

بررسی روند عملکرد مصارف عمومی بودجه به قیمت جاری، طی سال های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۵ حاکی از رشد سالانه آن می باشد؛ اما این رشد در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال های پیش از آن نسبتاً در سطح بالاتری قرار داشته که موثرترین عامل آن افزایش تملك دارایی های مالی است (نمودار ۴).

نمودار ۴- روند عملکرد بودجه در تحقق مصارف عمومی دولت طی سال های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۵ (هزار میلیارد تومان)

منبع: بانک مرکزی ج.ا.ا.

تراز عملیاتی، سرمایه‌ای و مالی

یکی از مهمترین شاخص‌های ارزیابی بودجه، تراز عملیاتی است که به نوعی نشان دهنده میزان وابستگی دولت به درآمدهای سرمایه‌ای از قبیل نفت و گاز می‌باشد. در واقع تراز عملیاتی نشان می‌دهد که دولت می‌تواند چه مقدار از اعتبار هزینه‌ای خود را از درآمدهایی غیر از فروش دارایی‌ها از جمله فروش نفت و گاز جبران کند. به عبارتی، تفاوت درآمدها و اعتبارات هزینه‌ای، تراز عملیاتی نامیده می‌شود که در سال ۱۳۹۵ دارای ۶۱ هزار میلیارد تومان کسری بوده و نسبت به سال ۱۳۹۴ تضعیف شده است.

تراز سرمایه‌ای، تفاوت میان واگذاری و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای را نشان می‌دهد. تراز دارایی‌های مالی نیز از تفاوت واگذاری و تملک دارایی‌های مالی به دست می‌آید. بر اساس جدول ۴، در سال ۱۳۹۵ بودجه در تراز عملیاتی کسری داشته، اما این کسری با رقم مثبت تراز دارایی‌های سرمایه‌ای و تراز دارایی‌های مالی پوشش داده شده است. تقریباً ۴۷ درصد از کسری تراز عملیاتی توسط تراز دارایی‌های مالی و ۵۳ درصد از آن توسط تراز دارایی‌های سرمایه‌ای پوشش داده شده است. نکته قابل توجه این است که علیرغم اینکه در سال ۱۳۹۵ درآمدهای حاصل از فروش نفت و فرآورده‌های نفتی نسبت به سال ۱۳۹۴ با شیب بیشتری افزایش یافته، اما تراز دارایی‌های مالی نسبت به سال ۱۳۹۴ به طور قابل توجهی بهبود یافته و سهم آن در پوشش کسری تراز عملیاتی بیشتر از سال ۱۳۹۴ شده است (جدول ۴)

جدول ۴- تراز عملیاتی، دارایی‌های سرمایه‌ای و دارایی‌های مالی بودجه سال ۱۳۹۵ - هزار میلیارد تومان

عملکرد سال ۱۳۹۴	عملکرد سال ۱۳۹۵	مصوب قانون بودجه ۱۳۹۵	
-۵۹.۳	-۶۱.۰	-۵۶.۴	تراز عملیاتی
۴۰.۲	۳۲.۲	۲۱.۶	تراز دارایی‌های سرمایه‌ای
۱۹.۱۳	۲۸.۸۵	۳۴.۸۱	تراز دارایی‌های مالی

منبع: بانک مرکزی ج.ا.

نسبت‌های تحلیلی

در سال ۱۳۹۵، نسبت تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (هزینه‌های عمرانی) به فروش نفت خام معادل ۷۶,۳ درصد رقم خورده است. با توجه به اینکه این نسبت در سال ۱۳۹۴ معادل ۵۲,۱ درصد بوده است، به نظر می‌رسد دولت در هزینه‌کرد درآمدهای نفتی در پروژه‌های عمرانی نسبت به سال ۱۳۹۴ موفق بوده است.

مطابق جدول ۵، نسبت تملک دارایی‌های سرمایه‌ای به پرداخت‌های هزینه‌ای در سال ۱۳۹۵ نشان می‌دهد این نسبت از ۱۵,۸ درصد در سال ۱۳۹۴ به ۲۰,۳ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. این نسبت نشان می‌دهد رویکرد دولت در الویت‌دهی به هزینه‌های عمرانی نسبت به هزینه‌های جاری در مقایسه با سال ۱۳۹۴ بهتر محقق شده است. آمار رشد هزینه‌های این

معاونت بررسی های اقتصادی

دو بخش در جدول ۳ نیز موید این مطلب است؛ به گونه‌ای که در سال ۱۳۹۵ بر خلاف سال ۱۳۹۴، هزینه‌های عمرانی دولت با شتاب بیشتری نسبت به هزینه‌های جاری آن افزایش یافته است.

از طرفی در سال ۱۳۹۵، نسبت مالیات به پرداخت‌های هزینه‌ای معادل ۴۹ درصد رقم خورده که در مقایسه با سال ۱۳۹۴ افزایش یافته است. افزایش این نسبت بدین معناست که درآمدهای مالیاتی سال ۱۳۹۵ بخش بیشتری از هزینه های جاری دولت را پوشش داده است.

از دیگر نسبت هایی که برای ارزیابی عملکرد برخی از اجزای هزینه ها و درآمدهای دولتها استفاده می شود، سنجش ارقام نسبت به تولید ناخالص داخلی است.

در سال ۱۳۹۵ نسبت درآمد مالیاتی به تولید ناخالص داخلی کشور برابر با ۷٫۹ درصد بوده که اگرچه در مقایسه با رقم ۷٫۱ درصد سال ۱۳۹۴، حدود ۰٫۸ واحد درصد بهبود یافته ولی همچنان فاصله زیادی با میانگین ارقام مشابه کشورهای در حال توسعه دارد.

نسبت هزینه های سرمایه گذاری دولت در قالب هزینه های عمرانی به تولید ناخالص داخلی کشور هم در سال ۱۳۹۵ معادل ۳٫۳ درصد بوده که نسبت به رقم ۲٫۴ درصدی مربوط به سال ۱۳۹۴، حدود ۰٫۹ واحد درصد تقویت شده است.

جدول ۵- بررسی برخی نسبت‌های مالی بودجه - درصد

مصوب قانون بودجه ۱۳۹۵	عملکرد سال ۱۳۹۴	عملکرد سال ۱۳۹۵	
۷۸٫۹	۵۲٫۱	۷۶٫۳	تملك دارایی‌های سرمایه‌ای به فروش نفت خام
۲۶٫۹	۱۵٫۸	۲۰٫۳	تملك دارایی‌های سرمایه‌ای به پرداخت‌های هزینه‌ای
۴۸٫۶	۴۶٫۱	۴۹	مالیات ها به پرداخت‌های هزینه‌ای
-	۷٫۱	۷٫۹	درآمد مالیاتی به GDP
-	۲٫۴	۳٫۳	پرداخت های عمرانی به GDP

منبع: بانک مرکزی ج.ا.ا.

منبع:

- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزیده آمارهای اقتصادی، بخش مالی و بودجه
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزیده آمارهای اقتصادی، بخش بازار سرمایه
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، آمارهای اقتصادی، شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی
- بورس اوراق بهادار تهران، صکوک

تهیه شده توسط فروغ کریمی امیرکیاسر

تیرماه ۱۳۹۶